

Григоров О. О.

здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЮЄ ЗЛОЧИНИ

Постановка проблеми. Особа злочинця – основний та важливий елемент всього механізму злочинної поведінки [1, с. 83]. Головною рушійною силою вчинення злочинів внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО) є мотив, мета та причин. Але вони не завжди відбуваються на тлі причинно-наслідкових зв'язків. Значну частину таких злочинів становлять ті, які вчинюються особами вже не вперше, із значним кримінальним досвідом, у групі, із попередньою підготовкою та ретельним приховуванням слідів (маскуванням) тощо.

У зв'язку з цим дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики є важливим з практичної точки зору як в аспекті їх протидії та запобігання (профілактики) у цілому, так і в аспекті встановлення осіб, які їх вчинили (розкриття злочинів), виявлення латентних злочинів тощо.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про те, що криміналістичні проблеми вивчення особи-злочинця на фундаментальному рівні досліджувались відомими вітчизняними вченими, серед яких: В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. А. Журавель, О. І. Зарубенко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, Є. І. Макаренко, О. М. Мусієнко, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та ін. У той же час проблематику криміналістичної характеристики ВПО, яка вчинює злочини, до цього часу вчені не досліджували.

Метою статті є надання криміналістичної характеристики ВПО, яка вчинює злочини.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо стверджують В. І. Бояров, Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко, коло осіб, серед яких, ймовірно, перебуває злочинець має досить чіткий зв'язок із способом вчинення злочину, що особливо відчутно дістає вияв при обробці інформації щодо однотипних злочинів і рецидивістів різних категорій. Певні зв'язки простежуються і в системі «злочинець - жертва», аналіз якої може значно звузити коло осіб, серед яких може бути злочинець, а в деяких випадках - навіть його конкретизувати [2, с. 365].

Набір ознак, якими характеризується злочинець, визначає його узагальнений портрет. Кількість і змістовне наповнення таких рис є дискусійним питанням у кримінології, однак найпоширенішим серед науковців є підхід, за якого до таких ознак включаються: соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні [3, с. 210-211].

Враховуючи однозначну практичну користь дослідження цього елемента криміналістичної характеристики та підвищену увагу при розробці окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, на сьогодні у навчальній та науковій літературі сформувалися різні погляди щодо сутності та змістовних даних, які характеризують зазначених елемент криміналістичної характеристики, зокрема від найбільш широких, до цілком конкретних та звужених.

Наприклад, А. Ф. Волобуєв вказує, що особа злочинця – це комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних

з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування [4, с. 9].

У науковій літературі цілком обґрунтовано зауважується, що у сучасному криміналістичному вченні про особу злочинця намітилися два специфічні напрями. Перший передбачає отримання даних про особу невідомого злочинця з урахуванням виду, місця і часу вчинення діяння, предмета посягання, залишених ним слідів на місці події, в пам'яті свідків і з інших джерел. Ці дані дають підстави для визначення напрямів і прийомів розшуку та затримання злочинця. Найчастіше така інформація дає уявлення про загальні властивості певної групи осіб (вузької чи широкої), серед яких необхідно шукати підозрюваного, і рідше – про окремі ознаки та властивості конкретної особи. Другий напрям передбачає вивчення особи затриманого підозрюваного або обвинуваченого з метою криміналістичної оцінки його особистості [5, с. 109].

Більш пізні дослідження, яке було проведено В. Г. Калюгою показало комплексну картину яка є актуальною на сьогоднішній день. Так авторка сформулювала вихідні наукові засади розбудови інтегративної теорії про зовнішні ознаки й властивості особи злочинця, зміст якої становлять системи відповідних знань (учень), що відбивають окремі елементи предмета криміналістики, нерозривно пов'язані між собою та створюють нове (інтегральне) знання. Авторкою узагальнено й класифіковано комплекс ознак і властивостей особи: соціальних, фізико-біологічних, психологічних, що відображаються в матеріальному середовищі під час вчинення злочину [6].

Таким чином серед ознак, що характеризують ВПО, яка вчинює злочини, доцільно виділяти: соціальні, фізіологічні, морально-психологічні.

Слушною з приводу характеристики ВПО, що вчинює кримінальні правопорушення, є думка Ю. М. Булгакової, яка в першу чергу акцентувала увагу на понятті цих осіб. Так авторка зазначила, що ВПО, яка вчиняє кри-

мінальне правопорушення – це особа, яка офіційно зареєстрована як ВПО на мирній території України, та після внутрішнього переміщення вчинила кримінально каране діяння. Їй притаманний певний набір ознак, які можна групувати за визначеними критеріями, через які розкривається структура особи кримінального правопорушника [7, с. 11].

Підтримуючи в основному це твердження, зазначимо, що ВПО вчиняють злочини не тільки на мирній та підконтрольній органам державної влади України території. Особливо цей аспект стосується таких злочинів як державна зрада (ст. 111 КК), колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК), крадіжки із житла, сховища чи іншого приміщення (ст. 185 КК).

Крім того, з початку війни (2014 р.) міграція населення відбувалася у обох напрямках, як з окупованих територій, так і на окуповані та/або деокуповані території, де ВПО вчинювали злочини. Але з початком повномасштабної війни (2022 р.) ситуація значною мірою змінилася, що вплинуло і на характерні особливості кримінальної діяльності ВПО. В умовах продовження воєнних дій та руйнувань цілком зрозуміло, пропорція між ВПО, орієнтованими на повернення, та тими, які прагнуть інтегруватися в соціальне середовище за місцем нинішнього проживання, невідворотно змінюватиметься. Причому є всі підстави вважати, що частка не повернутих зростатиме. А у разі неможливості інтеграції в місцях перебування чи повернення додому єдиною альтернативою для ВПО є подальше переселення. [8].

Водночас, частина злочинів, безпосередньою ознакою яких є статус ВПО, вчиняється особами під час набуття такого статусу, наприклад подача недостовірних відомостей та підроблених або сфальсифікованих документів під час реєстрації статусу ВПО.

У зв'язку з цим потребує перегляду визначення ВПО, яка вчинює злочини, а також і твердження Ю. М. Булгакової щодо узагальненого портрету ВПО, що вчиняє кримінальні правопорушення (громадянин України чоло-

вічої статі віком 26-35 років, із середньою освітою, безробітний, неодружений, найчастіше діє з корисливим мотивом наодинці) [7, с. 6].

Ми вважаємо, що ВПО, яка вчиняє злочини, - це особа, яка офіційно зареєстрована як ВПО на території України, та вчинила злочинне діяння для набуття такого статусу чи використовуючи такий статус та/або інший злочин на території підконтрольній органам державної влади України або на окупованих (деокупованих) територіях чи у так званих «сірих зонах».

Вивчення роботи Ю. М. Булгакової, дозволило критично проаналізувати запропоновану нею класифікацію ВПО-злочинця. Так авторка у результаті ґрунтовного аналізу причин кримінальної активності визначає 4 групи ВПО: 1) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення із причини внутрішнього переміщення; 2) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення з одночасним порушенням норм законодавства, що регламентує права та обов'язки ВПО в Україні; 3) ті, які звикли до злочинного способу життя та вже мали судимості до моменту внутрішнього переміщення; 4) ті, які вперше вчиняють кримінальні правопорушення з причин, що не пов'язані з процесом внутрішнього переміщення та законодавством, що регламентує права та обов'язки ВПО [9, с. 210-211].

На наш погляд, авторка обрала не найвдаліший спосіб для цього розподілу, у результаті чого безсистемно застосувала різнорідні підстави (критерії) для класифікації ВПО-злочинців, які сама вона не назвала.

Водночас їх можливо визначити за зовнішньою формою виразу, яку використовує авторка: 1) першу групу вона виокремила на підставі причинно-наслідкового зв'язку між злочином та чинниками, які спонукають ВПО до їх вчинення; 2) друга група виокремлюється за способом злочинних дій або супутніми діями; 3) третя група визначена за кримінальним досвідом та судимістю; 4) четверта група інші ВПО, що не ввійшли до перших трьох.

Ми вважаємо, що більш вдалим підходом до визначення таких осіб є застосування до всіх груп однорядного критерію – мотив вчинення злочину. В результаті вивчення кримінальних проваджень нами запропоновано 5 типів ВПО-злочинців: 1) професійні злочинці – ВПО, для яких вчинення злочинів є усталеним способом життя та/або засобом існування (джерелом доходів), тобто постійне або епізодичне вдавання до злочинних дій – 21 %; 2) ідеологічні злочинці – ВПО, які вчинюють злочини на ґрунті ідеологічних, політичних, культурних, расових, релігійних та інших переконань – 8 %; 3) корисливі злочинці – ВПО, кримінально-протиправні посягання яких викликані внутрішнім переселенням та негативними матеріально-побутовими чи соціальними умовами – 47 %; 4) ситуативні злочинці – ВПО, які вчинюють злочини з необережності, неумисно, у результаті випадковості – 13 %; 5) нетипові злочинці – ВПО, які вчинюють злочини з інших внутрішніх спонукань, раптово виниклим психоемоційним станом, безпосередньо не пов'язаних з переселенням та/або отриманням статусу ВПО (наркотична залежність; нетерпимість до норм права, моралі, порядків, принципів та усталень; страх за власне життя, підозрілість тощо) – 11 %.

Зазначимо, що відповідно до запропонованої авторською типології ВПО-злочинця (професійні злочинці, ідеологічні злочинці, корисливі злочинці, ситуативні злочинці, нетипові злочинці) криміналістичний портрет злочинця, включає як спільні риси, притаманні всім п'яти типам, так і специфічні для кожного з них соціально-демографічні, моральні та психологічні характеристики, які розглянемо далі.

Вважаємо, що розпочати характеристику, які вчиняють злочини, потрібно з аналізу соціальних відомостей.

Так, Ю. М. Тарасенко визначає, що за період з 2014 по квітень 2018 рр. було притягнуто до кримінальної відповідальності 63% чоловіків і 37% жінок, які були переселенцями з окупованих територій [9, с. 211].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що у 74 % випадків злочини вчинили саме чоловіки зі статусом ВПО. Різниця між результатами, отриманими Ю. М. Тарасенко та нашим дослідженням пояснюється значними змінами у військово-політичному сенсі. Незважаючи на те, що з того часу проведеного авторкою дослідження здійснюються мобілізаційні процеси, у зв'язку з чим кількість чоловіків зменшилась, - на сьогодні існує велика частина «ухилянтів» та осіб, які самовільно залишили військову частину, що спричинило неможливість офіційного працевлаштування цих осіб. Таким чином чоловіки стали частіше вчинювати злочини ніж жінки.

Досліджуючи вік осіб потрібно звернути увагу на те, що серед переселенців найбільше людей віком від 61 до 70 років – понад 729 тисяч. Кількість переселенців віком 31-40 років становить понад 654 тисяч осіб, а віком від 41 до 50 років – понад 585 тисяч [10]. Водночас, найбільша частина злочинів вчиняється ВПО у більш молодшому віці, а, крім того, певна частка таких злочинів вчиняється неповнолітніми ВПО. Зокрема згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України кількість злочинів, вчинених неповнолітніми ВПО або за їх участю, у 2020 р. становить 7 (2,9 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 3 (1,6 %); у 2022 р. – 14 (2,3 %); у 2023 р. – 105 (7,4 %) [10; 11; 12; 13]. Тобто у середньому неповнолітніми ВПО вчиняється близько 4 % злочинів, а дорослими 96 % відповідно.

Ці дані мають розбіжності із результатами, отриманими Ю. М. Тарасенко, яка зазначила, що ВПО, від 14 до 18 років вчиняють злочини у 13 % випадків [9, с. 211].

Крім того, ВПО у віці: 18-25 років вчиняють 14 % злочинів; 25-35 років – 36 %; 35-45 років – 31 %; 45-50 років – 9 %; понад 50 років – 6 %

Тобто найбільшу кількість злочинів вчиняють особи у віці від 25 до 45 років (67 %).

Певним чином такий «розподіл» пояснюється кількома аспектами: 1) латентним характером злочинів, що обумовлюється життєвим досвідом осіб у старшому віці та більш продуманими, витонченими й спланованими злочинними діями; 2) частковою відмовою осіб у старшому віці від вчинення неправомірних вчинків; 3) відсутністю матеріальної мотивації у зв'язку із легалізацією капіталу чи майна, отриманого у молодшому віці злочинним шляхом; 4) погіршенням фізичного стану у зрілому віці тощо.

Іншою ознакою є кількісний склад учасників. В криміналістичній науці співучасть у злочинній діяльності, в переважній більшості, розглядається у методиці розслідування злочинів різної категорії, вчинених організованими злочинними групами [16, с. 172]. Так, кількість злочинів, вчинених ВПО у складі групи осіб, у 2020 р. становить 16 (6,8 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 23 (12,6 %); у 2022 р. – 44 (7,4 %); у 2023 р. – 32 (2,3 %) [10; 11; 12; 13]. Тобто складі групи ВПО вчиняється близько 8 % злочинів, а одноосібно – 92 % відповідно.

Стосовно сімейного стану аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що більшість із ВПО, які вчиняють злочини не перебувають у шлюбних відносинах (неодружені/розлучені/вдівці) 44 %; одружені – 56 %.

Окремої уваги привертають дані щодо громадянства ВПО, які вчиняють злочини. Зокрема виявлено, що 96 % ВПО, які вчиняють злочини, є громадянами України, а 4 % – вчиняється іноземцями, особами без громадянства або за їх участю. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що ВПО, які вчиняють злочини мають наступний рівень освіти: середня – 27 %, професійна (професійно-технічна) – 25 %, фахова передвища (неповна вища) – 31 %, вища – 17 %.

Робоча зайнятість та рід діяльності ВПО, які вчиняють злочини, є важливою характеристикою їх особливості, зокрема: ВПО, що не мали постійного місця роботи складають

52%; працевлаштовані – 17 %; учні (студенти) – 15 %, пенсіонери та інваліди – 16 %.

Ще однією особливістю є місце проживання ВПО, які вчинюють злочини. Зокрема встановлено, що 73 % злочинів вчиняють ВПО, які проживають у містах, 27 % – у селах.

Крім цього аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу виявити залежність вчинення корисливих злочинів ВПО від житлово-побутового стану останніх.

Так 89 % злочинів вчиняють ВПО, які не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій. Місцем їх проживання є орендоване або надане державою житло у зв'язку із набуттям статусу ВПО. Власним житлом володіють лише 11 % ВПО, які вчинюють злочини ..

Однією із найважливіших рис (ознак) ВПО, які вчинюють злочини, є наявність кримінального досвіду та судимості. Знання про судимість ВПО дозволяє: по-перше проаналізувати наявність проблеми вчинення злочинів ВПО як такої та висунути судження про необхідність дослідження закономірностей та особливостей, притаманних цій категорії осіб; по-друге – передбачати кримінальні дії ВПО до моменту вчинення злочину, безпосередньо під час вчинення та посткримінальні дії, що надає можливість висувати версії, завчасно розробляти алгоритми дій слідчого, прогнозувати дії злочинців й фігурантів оперативних заходів та планувати процес розслідування тощо.

Так, відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України кількість злочинів, вчинених ВПО, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, у 2020 р. становить 61 (25,9 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 47 (25,8 %); у 2022 р. – 197 (32,9 %); у 2023 р. – 443 (31,4 %) [10; 11; 12; 13]. Таким чином, у середньому 30 % злочинів вчиняється ВПО, які раніше були судимі і 70 % - особами, які раніше не вчиняли кримінальних правопорушень. Ці показники свідчать про те, що для значної кількості ВПО

вчинення корисливих кримінальних правопорушень стало джерелом доходів, як вимушена «умова свого існування». А вчинення злочинів ВПО інших видів (вперше) дає змогу зробити висновок про їх причинно-наслідковий зв'язок із психоемоційним станом, ідеолого-політичними поглядами та переконаннями, які раніше (до війни) не набували гострого значення для цих осіб, новими соціальними та побутовими умовами тощо.

Вивчення матеріалів судово-слідчої практики дозволило виявити особливість, яка характерна виключно для злочинців, що мають статус ВПО. Так нами визначено що наявність/відсутність житла, роботи, матеріальної та фінансової допомоги з боку держави, волонтерських об'єднань та міжнародної допомоги є причинно-наслідковим чинником, який детермінує поведінку ВПО та обумовлює ступінь зв'язку злочину із умовами ВПО, в яких останні опинилися.

Важливим чинником для встановлення мотиву злочинів, які вчиняються ВПО, є фізіологічний стан осіб у момент та до вчинення злочину.

Узагальнення статистичних даних Генеральної прокуратури України показало, що кількість злочинів, вчинених ВПО у стані алкогольного сп'яніння, у 2020 р. становить 20 (8,5 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 3 (1,6 %); у 2022 р. – 38 (6,3 %); у 2023 р. – 70 (4,9 %) [10; 11; 12; 13]. Тобто у середньому лише 5 % злочинів ВПО вчиняють у стані алкогольного сп'яніння.

Подібні дані були отримані і Ю. М. Тарасенко, яка зазначила, що у стані алкогольного сп'яніння ВПО вчиняють злочини у 3% випадків [9, с. 214].

Це свідчить про те, що основний масив кримінальних дій вчиняється обдумано, під впливом незадовільного матеріального положення, вразливого психоемоційного стану, ідеологічних, політичних, релігійних переконань, які детермінували кримінальну діяльність особи.

Безперечно такі дані є важливими у контексті профілактики та запобігання злочинам, вчинених ВПО. Проте у криміналістичному сенсі ці аспекти відіграють роль у визначенні слідчим процесуальних дій, які необхідно проводити з метою: визначення стану осудності ВПО; визначення видів і порядку проведення відповідних експертиз. встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів ВПО, а в подальшому у порядку підпункту 5 п. 1 розділу II Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затвердженого наказом МВС України від 6 липня 2017 р. № 570 [17] вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення (подання слідчого)

Зауважимо, що стан алкогольного сп'яніння часто виступає причиною вчинення таких груп злочинів ВПО як насильницьких, ситуативних та нетипових злочинів ВПО. Проте співвідношення кількості останніх до кількості злочинів ВПО, учинених у стані алкогольного сп'яніння складає близько 24 % до 8 %, тобто 1 до 3. Таким чином лише третина насильницьких, ситуативних та нетипових злочинів вчиняється ВПО під впливом алкогольного сп'яніння. Це свідчить про те, що алкогольне сп'яніння не є основною причиною вчинення ВПО цих груп злочинів.

Ще однією ознакою, яка притаманна виключно ВПО, що вчинюють злочини на ґрунті користі є безпосередньо статус цих осіб. Так, за ступенем зв'язку статусу ВПО та об'єктом посягання ми пропонували розглядати злочини, де статус ВПО є обов'язковою ознакою злочину і використовується як засіб для його вчинення, а також злочини, де статус ВПО не використовується як засіб для його вчинення.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що статус ВПО використовувався для вчинення 12 % злочинів цими особами, а в 88 % він не використовувався у механізмі вчинення злочину.

Психічний стан ВПО, що вчинюють злочини — один із обов'язкових аспектів, який

повинен встановити слідчий під час розслідування кримінального правопорушення, оскільки цей аспект відіграє значення для визначення осудності особи.

Поряд з цим, ґносеологічне значення психічного стану ВПО як елементу криміналістичної характеристики відіграє інше значення. Зокрема це відтворення в оточуючому середовищі у виді ідеальних та матеріальних слідів характеру й механізму дій осіб у результаті психічних відхилень чи захворювань. За результатами збирання доказової інформації, яка свідчить про вчинення злочину невстановленою особою, яка має психічні розлади, можливо висувати вірогідні версії, робити висновки про логічність і послідовність злочинних дій, і таким чином окреслювати коло підозрюваних, звужувати чи розширювати спектр процесуальних і оперативних дій, залучати й ефективно застосовувати оптимальну (обґрунтовану) кількість сил та засобів тощо.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що ВПО у 97 % не мали психічного відхилення, і лише у 3 % виявлено психічні розлади, захворювання та відхилення, які обумовили злочинні дії.

Досліджуючи психологічний стан ВПО, які вчинюють злочини, зазначимо, що результати аналізу показали спільні та відмінні риси осіб в залежності від визначеної нами мотивації.

Так, для корисливих злочинів ВПО (крадіжки, шахрайства, грабежі, незаконні заволодіння транспортними засобами та ін.) характерним є: низька здатність або небажання інтегруватися в нових громадах; самовпевненість; низький рівень правосвідомості; уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат; переживання матеріальних втрат; підвищене почуття до матеріальних потреб; розсудливість та розважливість; рішучість; імпульсивність; недостатній рівень самоконтролю та саморегуляції.

Для ідеологічних злочинів ВПО (державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу під час мобіліза-

ції, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період) характерними є: ненависть (апатія, інфантилізм) до держави; відсутність (низький рівень) почуття патріотизму; відчайдушність у злочинних діях та ризикованість; хибне сприйняття реальності; егоїзм; розвинений соціальний інтелект; середній або високий рівень аналітичних здібностей; висока здатність побудови логічних ланок та виокремлення хибних причинно-наслідкових зв'язків; високі уміння виправдання та перебільшування власних переконань; гнучкість та пластичність у переконаннях; висока здатність до пристосування та приховування власних поглядів; комунікабельність та здатність до переконання інших.

Для насильницьких злочинів ВПО (умисні вбивства, умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження) характерними є: жорстокість; збудження; сварливість; перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння; дратівливість; імпульсивність; задирилість; агресивність. Для ситуативних злочинів ВПО (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами та ін.) характерними є: паніка; депресія, стрес (низький рівень стресостійкості); розгубленість; невпевненість; пригнічення; хвилювання;

низька координація дій; загальна дезорієнтація та ситуативна втрата орієнтирів; вразливість. Для нетипових злочинів ВПО (хуліганства, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, незаконний обіг наркотиків) характерними є: дратівливість; агресивність; егоцентризм; цинізм і грубість, відсутність почуття співчуття; надмірна самовпевненість; прагнення до самоствердження або самовираження; зухвалість; нетерпимість; егоїзм; імпульсивність; задирилість; нахабство; зневага до загальноприйнятих суспільних норм і правил поведінки.

Висновки. На підставі викладеного можна запропонувати узагальнену характеристику ВПО, яка вчинює злочини, а саме: в переважній більшості це дорослі чоловіки (74%), віком від 25 до 45 років (67%), що проживають у містах (73 %) та не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій (89 %), не мають постійного місця роботи (52%), мають середню, професійну (професійно-технічну) або фахову передвищу (неповну вищу) освіту (83%), одружені (56 %), психічно здорові, із негативними морально-психологічними ознаками, непрофесійні злочинці (79 %), що вчиняють злочинні дії одноосібно (92 %) вперше (70 %), тверезо та усвідомлено (95 %), з корисливих мотивів або під впливом.

Анотація

У статті досліджено ключові аспекти криміналістичної характеристики внутрішньо переміщеної особи, яка вчинює злочини. У результаті ґрунтовного аналізу кримінальних проваджень автором запропоновано узагальнену характеристику ВПО, яка вчинює злочини, а саме: в переважній більшості це дорослі чоловіки (74%), віком від 25 до 45 років (67%), що проживають у містах (73 %) та не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій (89 %), не мають постійного місця роботи (52%), мають середню, професійну (професійно-технічну) або фахову передвищу (неповну вищу) освіту (83%), одружені (56 %), психічно здорові, із негативними морально-психологічними ознаками, непрофесійні злочинці (79 %), що вчиняють злочинні дії одноосібно (92 %) вперше (70 %), тверезо та усвідомлено (95 %), з корисливих мотивів або під впливом. Надано психологічні характеристики для осіб, які вчинюють типові злочини класифіковані за різними групами: 1) корисливці: низька здатність або небажання інтегруватися в нових громадах; самовпевненість; низький рівень правосвідомості; уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат; переживання матеріальних втрат; підвищене почуття до матеріальних потреб; розсудливість та розважли-

вість; рішучість; імпульсивність; недостатній рівень самоконтролю та саморегуляції; 2) ідеологічні: ненависть (апатія, інфантилізм) до держави; відсутність (низький рівень) почуття патріотизму; відчайдушність у злочинних діях та ризикованість; хибне сприйняття реальності; егоїзм; розвинений соціальний інтелект; середній або високий рівень аналітичних здібностей; висока здатність побудови логічних ланок та виокремлення хибних причинно-наслідкових зв'язків; високі уміння виправдання та перебільшування власних переконань; гнучкість та пластичність у переконаннях; висока здатність до пристосування та приховування власних поглядів; комунікабельність та здатність до переконання інших; 3) насильницькі: жорстокість; збудження; сварливість; перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння; дратівливість; імпульсивність; задирилість; агресивність; 4) ситуативні: паніка; депресія, стрес (низький рівень стресостійкості); розгубленість; невпевненість; пригнічення; хвилювання; низька координація дій; загальна дезорієнтація та ситуативна втрата орієнтирів; вразливість; 5) нетипові: дратівливість; агресивність; егоцентризм; цинізм і грубість, відсутність почуття співчуття; надмірна самовпевненість; прагнення до самоствердження або самовираження; зухвалість; нетерпимість; егоїзм; імпульсивність; задирилість; нахабство; зневага до загальноприйнятих суспільних норм і правил поведінки.

Ключові слова: вік, внутрішньо переміщена особа, місце проживання, освіта, причини, стать, судимість.

Hryhorov O.O. Criminal characteristics of an internally displaced person who commits crimes

Summary

The article examines key aspects of the forensic characteristics of an internally displaced person who commits crimes. As a result of a thorough analysis of criminal proceedings, the author proposed a generalized characteristic of IDPs who commit crimes, namely: the vast majority are adult men (74%), aged 25 to 45 years (67%), living in cities (73%) and not having their own housing outside the occupied territory or the territory of hostilities (89%), not having a permanent place of work (52%), having secondary, vocational (vocational-technical) or professional pre-higher (incomplete higher) education (83%), married (56%), mentally healthy, with negative moral and psychological characteristics, non-professional criminals (79%), committing criminal acts alone (92%), for the first time (70%), soberly and consciously (95%), for selfish motives or under the influence. Psychological characteristics are provided for individuals who commit typical crimes, classified into different groups: 1) selfish: low ability or unwillingness to integrate into new communities; self-confidence; low level of legal awareness; vulnerability to social, domestic and financial problems and losses; experiencing material losses; increased sense of material needs; prudence and prudence; determination; impulsiveness; insufficient level of self-control and self-regulation; 2) ideological: hatred (apathy, infantilism) for the state; lack (low level) of a sense of patriotism; desperation in criminal actions and risk-taking; false perception of reality; selfishness; developed social intelligence; average or high level of analytical abilities; high ability to build logical links and isolate false cause-and-effect relationships; high skills in justifying and exaggerating one's own beliefs; flexibility and plasticity in beliefs; high ability to adapt and hide one's own views; sociability and ability to convince others; 3) violent: cruelty; excitement; quarrelsomeness; being in a state of alcoholic or drug intoxication; irritability; impulsiveness; stubbornness; aggressiveness; 4) situational: panic; depression, stress (low level of stress tolerance); confusion; insecurity; oppression; excitement; low coordination of actions; general disorientation and situational loss of orientation; vulnerability; 5) atypical: irritability; aggressiveness; egocentrism; cynicism and rudeness, lack of a sense of compassion; excessive

self-confidence; desire for self-affirmation or self-expression; impudence; intolerance; selfishness; impulsiveness; stubbornness; arrogance; disregard for generally accepted social norms and rules of behavior.

Key words: age, internally displaced person, place of residence, education, reasons, gender, criminal record.

Список використаних джерел:

1. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
2. Варфоломєєва Т. В. Криміналістика. Академічний курс : підручник. Київ. Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
3. Тарасенко Ю. М. Кримінологічні риси внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 210-215.
4. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.
5. Сергєєва Д. Б., Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 107–114.
6. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження : сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 474 с.
7. Булгакова Ю. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук ступеню канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2023. 20 с.
8. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh>
9. Тарасенко Ю. М. Кримінологічні риси внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 210-215.
10. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. URL: <https://gp.gov.ua/>
11. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. Генеральна прокуратура України : веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/>
12. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. Форма № 1. Генеральна прокуратура України : веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/>
13. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Форма № 1. Генеральна прокуратура України : веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.07.2025).; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Форма № 1. Генеральна прокуратура України : веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/>
14. Комаринська Ю. Б. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 170-175.
15. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затверджено наказом М-ва внутр. справ України від 6 лип. 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>